

MARIA BOUVERNE-
DE BIE^a
RUDI ROOSE^b

Eugeen Verhellen

Panopticon, 38 (6), 412-415
© 2017 Maklu | ISSN 0771-1409 | November 2017

- ^a Ere-professor, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent (Corresp.: Maria.DeBie@UGent.be)
^b Docent, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent

Op 6 oktober 2017 overleed, op 75-jarige leeftijd, Eugeen Verhellen, Emeritus Professor aan de Universiteit Gent en één van de oprichters van *Panopticon*.

Panopticon was voor de oprichters méér dan een tijdschrift: het tijdschrift zagen zij als drager van een ruimer forum, waarop actoren uit onderzoek, praktijk en beleid, en uit verschillende disciplines elkaar konden ontmoeten op het gebied van strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk, en hun inzichten en ideeën in publieke discussie konden brengen. De realisatie van dit publieke forum moest bijdragen tot een betere en meer humane strafrechtsbedeling, en tot een meer democratisch debat over ontwikkelingen op de spanning tussen rechtsbedeling en het welzijn van individuen en groepen. De constructie van een redactie en deelredacties was bedoeld om dit opzet te ondersteunen. Het is deze forumgedachte die ook een uitgangspunt was in het werk van Eugeen Verhellen, als pedagoog, als wetenschapper, en als bevlogen en inspirerend denker.

PEDAGOGIEK ALS CULTURELE PIJLER

Voor Eugeen was pedagogiek een fundamentele culturele pijler. Pedagogiek was voor hem niet het eenzijdig 'opvoeden van kinderen tot volwassenheid'. Deze benadering staat haaks op de pedagogiek die Eugeen voorstond, dat wil zeggen: een pedagogiek die kinderen en jongeren respecteert als subjecten – eerder dan hen te herleiden tot objecten van de 'juiste' pedagogische interventie; een pedagogiek die voortdurend ontwikkeld wordt in de interactie tussen kinderen en jongeren en hun opvoeders – en dus niet herleid kan worden tot een geheel van deskundige methoden; een pedagogiek ook die niet geclaimd wordt door wetenschappelijke experts, maar resultaat is van de interactie tussen mensen, onderling, en met hun omgeving.

Vanuit deze pedagogische visie was voor Eugeen de wijze waarop we in een samenleving institutioneel omgaan met kinderen en jongeren, een pedagogisch thema bij uitstek, en was hij zeer kritisch voor de vervreemdende werking van het onderwijs en de jeugdzorg. Kritiek ging voor hem samen met een maatschappelijk engagement naar verandering, verbetering, als pedagoog in het Provinciaal Instituut Heynsdaele, en in 1974 als oprichter, samen met zijn echtgenote en een paar goede vrienden, van de kinder- en gezinsboerderij

Diggie: een plek in het hart van de Vlaamse Ardennen, waar ruimte was, en tijd gemaakt werd, om samen te werken met kinderen en opvoeders, en waar ook tijd en ruimte was voor ervaringen van conflict en pijn. Een diversiteit van activiteiten was hierbij niet een instrument om vooropgestelde doelen te bereiken, maar essentieel een drager van sociale interacties, de ervaring van een 'kwaliteit van aanwezigheid', erop gericht ook kinderen en jongeren 'tot hun recht te laten komen'.

Eugeen werd in 1972 assistent bij Professor Gerda De Bock, die hij bij haar emeritaat in 1983 zou opvolgen. Voor Gerda De Bock, zelf juriste en criminologe van opleiding, was de verhouding tussen de juridische en maatschappelijke norm een centrale onderzoeksvraag. Vanuit het besef dat 'de juridische norm de maatschappelijke norm volgt', problematiseerde zij de ontwikkeling van de jeugdzorg als een 'premie voor het delict'. Eugeen heeft dit thema verder uitgewerkt en geradicaliseerd, in zijn onderzoek over rechten van kinderen. Een basisstelling hierin was de kritiek op de maatschappelijke positie van kinderen en jongeren, en hun benadering als handelingsonbekwaam. Erkenning van de rechten van kinderen was noodzakelijk, opdat ze hun handelingsbekwaamheid zouden kunnen ontwikkelen, en als medeburgers erkend zouden kunnen worden. Vanuit deze gedachtegang benadrukte Eugeen Verhellen de participatierechten van kinderen en jongeren. Hiermee plaatste hij zijn pedagogische visie in een juridisch kader. Tegelijk wees hij op de nood aan een comprehensieve benadering van de rechten van kinderen: participatierechten van kinderen en jongeren kunnen niet los gezien worden van ook hun protectie- en provisierechten.

ONDERZOEK IN DE JEUGDZORG

Met het 'Experiment Dendermonde', gevolgd door zijn doctoraatsproefschrift in 1977, tekende Eugeen de krijtlijnen uit van zijn onderzoeksvisie. Het Experiment Dendermonde ging over de opvoedingsbijstand, die met de jeugdbeschermingswet van 1965 geïntroduceerd was als een vernieuwende maatregel, die plaatsing buiten het gezin kon vermijden, maar die in de praktijk uiteindelijk weinig toegepast werd. De uitgangsvraag van het Experiment was na te gaan welke mogelijkheden er waren tot operationalisering van de opvoedingsbijstand. Eugeen verdiepte deze methodische uitgangsvraag tot de vraag hoe een jeugdbeschermingsmaatregel ingreep in de situatie van kinderen en jongeren, en in de relatie met hun opvoeders. Hij wilde deze vraag beantwoorden via de samenspraak met jeugdbeschermingsactoren, over concrete situaties die hen toevertrouwd werden. Het Experiment doorbrak hiermee de evidentie dat een als welzijnsbevorderend bedoelde maatregel dit ook was in zijn uitkomsten: jeugdbescherming was niet enkel een mogelijke oplossing, maar was fundamenteel deel van het probleem waarvoor ze ingezet werd. Het Experiment maakte kinderen, jongeren en hun opvoeders meer zichtbaar, als subjecten, die vragen naar de betekenis van een tussenkomst.

In een artikel uit 1979, als antwoord op het onderzoek van Lode Walgrave – Uitgeleide aan de jeugdbescherming – stelde Eugeen de vraag: 'Verdient de jeugdbescherming geen ander uitgeleide?' Terwijl het onderzoek van Lode Walgrave vooral de selectieve werking van de jeugdbescherming aangaf, evenals de problematische verhouding tussen hulp en recht in de jeugdbescherming, stelde Eugeen de vraag naar het pedagogisch concept van de jeugdbescherming. Jeugdbescherming moest voor hem uitgaan van de capaciteit tot betekenisverlening en van de handelingsbekwaamheid van kinderen en jongeren. Beide stromingen inspireerden de hervormingswerkzaamheden rond de wet van 1965, doorkruist door de moeilijke debatten, na de staatshervorming van 1980, over de bevoegdheidsverdeling over de jeugdbescherming. De decreten bijzondere jeugdbijstand gingen uit van de scheiding

van hulp en recht, en van een feitelijke erkenning van de rechten van minderjarigen. Niettemin bleef het debat binnen de grenzen van de jeugdbescherming, een begrenzing die Eugene scherp bekritiseerde in een editoriaal van Panopticon in 1985, onder de titel 'Het decreet inzake bijzondere jeugdbijstand. Tussen 2 stoelen?'. Hij bepleitte hierin een radicale omvorming van de sociale bescherming, door de integratie ervan in de ruimere maatschappelijke dienstverlening van de Gemeenschap. Aan de basis van zijn pleidooi lag het streven de hulpverlening aan minderjarigen te integreren in het met de OCMW-wet van 1976 erkende recht op maatschappelijke dienstverlening 'teneinde eenieder in staat te stellen een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid' (artikel 1, OCMW-wet 1976).

De verbinding tussen jeugdzorg en rechten van kinderen is voor Eugene de kern geworden van zijn wetenschappelijk werk. Kinderrechten en mensenrechten waren voor hem culturele pijlers: referentiekaders waaraan mensen hun handelen en interacties kunnen oriënteren. Hiermee werd het bredere beleid ten aanzien van kinderen en jongeren een onderzoeksthema, en met de introductie van het begrip 'structurele kindermishandeling' verscherpte ook zijn kritiek op de institutionele benadering van kinderen en jongeren. In aansluiting met zijn brede welzijnsvisie was hij medeoprichter van 'Kind en Geweld', een vereniging gericht op de sensibilisering van alle actoren werkend met kinderen en tot actief optreden in situaties van kindermishandeling. Tegelijk profileerde hij zich als een pionier van het kinderrechtendebat: in Vlaanderen, met de oprichting van het 'Centrum voor de Rechten van het Kind' in 1979, en de diverse postacademische vormen die het Centrum organiseerde; de tekstbundel van de (toen) Rijksuniversiteit Gent naar aanleiding van 10 jaar Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind; het tijdschrift Jeugdrecht en Kinderrechten en de Kids-codex, en met zijn voortrekkersrol in de realisatie van de kinderrechtswinkels, het kinderrechtencommissariaat en de Unicef Leerstoel kinderrechten; en internationaal door het opzet van de *International Interdisciplinary Courses on Children's Rights*, zijn engagement in *Defence for Children International*, zijn internationale publicaties over het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind en over de monitoring van de implementatie hiervan.

EEN BEVLOGEN EN INSPIREREND DENKER

Het was een voorrecht met Eugene te kunnen samenwerken: hij was een bevolgen en inspirerend mentor. Zijn pedagogische visie blijft voor de jeugdzorg een blijvende uitnodiging voor het besef, en de vereiste, verwoord in het eerste editoriaal van Panopticon, dat 'in een gepretendeerde sociale en democratische rechtsstaat de controle van de samenleving zelf onder controle gebracht en ter discussie gesteld moet worden'.

Dit besef staat in een moeilijke verhouding tot een denken in termen van rendement en efficiëntie, en in een moeilijke verhouding tot een denken over sociale problemen in termen van beheersing, controle en behoud van gevestigde verhoudingen. Deze moeilijke verhouding doorkruist vaak ongewild het debat, met paradoxale uitkomsten. Het pleidooi van Eugene voor de erkenning van de handelingsbekwaamheid en strafwaardigheid van kinderen en jongeren is nooit een pleidooi geweest voor repressie en harde nadruk op individuele verantwoordelijkheid, noch voor een rechtstreekse verbinding tussen rechten en plichten, noch voor een individualistische, eisende benadering van kinderrechten. Voor Eugene ging het om de humaniteit van het samenleven, met elkaar, en met de omgeving, ging het om pedagogiek, cultuur en democratie.

Het gevaar dat precies deze pedagogische component – het besef dat democratie vorming vergt die verder reikt dan een nuttigheidsdenken – toenemend onder druk komt te staan in de benadering van sociale problemen is reëel. Het werk en de persoon van Eugeen Verhellen zijn inspirerend om dit gevaar te zien, en de omslag te blijven maken naar een benadering die recht doet aan het besef dat sociale problemen geen abstracties zijn, maar geconstrueerd worden in de interacties tussen mensen, en dus ook via de transformatie van deze interacties een oplossing moeten kunnen vinden.

Dank Eugeen, voor wie je was en blijft, en voor al het mooie en waardevolle dat je ons gaf.